

RESSENYA A JAUME RIERA I SANS, *SODOMITES CATALANS. HISTÒRIA I VIDA (SEGLES XIII-XVIII)*, BARCELONA, BASE, 2014, 634 pp. ISBN 978-84-1571-185-8

REVIEW TO JAUME RIERA I SANS, *SODOMITES CATALANS. HISTÒRIA I VIDA (SEGLES XIII-XVIII)*, BARCELONA, BASE, 2014, 634 pp. ISBN 978-84-1571-185-8

JACOB MOMPÓ NAVARRO
jacobmompó@gmail.com

Universitat de València

Una fullejada ràpida al volum de Jaume Riera i Sans ens permet, des d'un inici, detectar que és fruit d'una immensa tasca d'investigació en diversos arxius hispànics. Aquesta primera impressió es veu reforçada quan hom visita l'apartat dedicat a la bibliografia i les notes. Finalment, la lectura atenta, capítol a capítol, del llibre no fa més que confirmar el que avançàvem: l'obra de Riera i Sans és el resultat d'una excel·lent, metòdica i pacient investigació que aborda una temàtica que no ha estat suficientment treballada fins ara. En aquest sentit, cobra especial importància un treball com el que ací i ara tractem, justament perquè ens aporta llum sobre la històrica persecució del col·lectiu homosexual, tema que, com hem esmentat, encara necessita més treballs d'aprofundiment en la historiografia catalana.

Sodomites Catalans està confegit al voltant de set grans blocs principals, els quals van precedits per una presentació del volum i acompanyats, al final, per un bloc dedicat a la bibliografia i notes i un darrer apartat destinat a l'índex geogràfic. A la seua presentació inicial, Riera i Sans ens indica què és exactament el seu llibre: «no és un assaig sobre un aspecte sociològic de la sexualitat, ni un pamflet amb descripcions escabroses, sinó un llibre d'història» i la seua intenció, doncs, és «exposar les manifestacions que ha tingut l'atracció física entre homes catalans al llarg de sis segles» —és a dir, com veurem més endavant, des dels primers casos documentats al segle XIII fins a les darreries del XVIII.

El primer capítol, dedicat a les fonts d'informació, fa un breu repàs a la historiografia que ha tractat la temàtica exposada per tal de palesar que no és fins a les darreries del segle XX que comencen a eixir tímidament a la llum els casos de persecució homosexual a Catalunya. Aquest buit historiogràfic és degut a la dispersió documental, però, sobretot, al fet que tradicionalment els historiadors «com cab» —també les cometes són de l'autor— defugien la temàtica, tradicionalment concebuda com a perversa.

El capítol segon, titulat «La nomenclatura», ens convida a deixar de banda la concepció actual de l'homosexualitat i endinsar-nos en la mentalitat de l'època estudiada. En efecte, el mot *homosexual* és recent; i l'autor fa un repàs a les diferents denominacions que, al llarg dels segles, la documentació ens ha aportat; des dels verbs *fotre*, *emprenyar*, *corbar* i *entomar*, fins els adjectius *efeminat*, *bujarró*, *bugre* o *bardaix*, entre d'altres. Però, sobretot, el mot més emprat al llarg d'aquests segles per tal de referir-se al col·lectiu homosexual era *sodomita*, amb clara al·lusió a la destrucció divina resultant dels «crims» comesos pels habitants de la bíblica Sodoma.

L'extens capítol tercer detalla l'evolució dels marcs doctrinals i legals al llarg del període esmentat. És a dir, la jurisdicció —tant religiosa com seglar— sota la que queien els acusats del crim nefand de sodomia. La persecució dels sodomites s'emparava en justificacions de caire doctrinal —no hi manquen cites bíbliques quan es tracta de justificar la repressió—, que sovint quedaven estampades en nombrosos tractats de teologia moral; però, també, en justificacions legals, tipificant el delictes de sodomia com un acte punible.

El capítol quart explica com, sota l'esguard d'aquestes justificacions legals i doctrinals, es varen dur a termini nombroses persecucions i campanyes d'extermini contra els sodomites. Així doncs, des de la primera condemna documentada en què es castiga a morir a la foguera un sarraí de Tarragona, l'any 1271, o la condemna múltiple de l'any següent, a València, contra dos jueus i un cristià, fins la despenalització definitiva de la sodomia l'any 1848, durant el govern liberal, la persecució contra els sodomites esdevé constant. La documentació revela com, d'una banda, la justícia reial i, d'altra, els poders eclesiàstics —i molt sovint tots junts alhora— perseguiren constantment un delictes que tipificaven de «crim contra natura». En aquest sentit, serà a partir de 1524, —quan la Inquisició és autoritzada a processar casos de sodomia—, quan la repressió disposarà de l'efectivíssim tribunal del Sant Ofici com una de les eines de persecució més contundents. Perquè, a banda d'heretges, heresiàrques, judaïtzants, moriscos o sol·licitants, entre d'altres, els sodomites es converteixen en punt de mira de les persecucions inquisitorials.

Però indubtablement, el capítol amb més pes de tot el llibre, el que constitueix la raó d'ésser del mateix, és el capítol cinquè: «Sodomites processats». És ara on Jaume Riera i Sans recopila tots els casos coneguts de catalans acusats de la pràctica de sodomia. Per estricte ordre cronològic, l'autor exposa cadascun dels 272 casos –bé individuals, bé col·lectius– d'encausats pel delictes de sodomia que ha aconseguit de compilar al llarg d'anys de recerca i d'estudi. Segons l'abast de la documentació conservada, hom pot llegir des de breus entrades sobre notícies de casos de sodomia, fins a extensos i detallats processos inquisitorials contra acusats del crim nefand. Amb la lectura d'aquest capítol podem fer-nos una idea dels patiments dels encausats per sodomia, des del moment de la seua detenció, passant per les relacions de testimonis o el turment com a eina probatòria, fins a arribar a la resolució del cas, massa sovint finalitzat amb la relaxació del reu al braç secular i, en conseqüència, la mort a la foguera. Tampoc cal obviar l'oportuna confiscació de béns que servia per nodrir tot l'entramat inquisitorial.

Per altra banda, en el capítol que comentem, l'autor exposa per ordre cronològic tots els casos de pràctica o sospita de sodomia coneguts. El mateix Riera i Sans deixa clar a la introducció d'aquest apartat que no ha obviat aquells casos en què l'acusat en resultà absolt o aquells casos suspesos per manca de proves: «interessa igualment portar-los a col·lació, uns i altres, per afinar millor mentalitats i comportaments». Així doncs, des del jueu Alaçar [1], denunciat per dos jueus de Lleida i absolt per la pròpia mà del monarca Jaume I, al juny de 1263, fins a la denúncia col·lectiva contra uns presidiaris reclosos a la Ciutadella de Barcelona [272], el 1790, el lector pot endinsar-se en la lectura d'una gran varietat d'episodis que demostra com els judicis contra sodomites són protagonitzats al llarg de la història per una barreja heterogènia pel que fa a la procedència, condició social o professió de l'acusat, amb l'únic punt en comú d'ésser acusats per la pràctica del que hom considerava un «crim contra natura». Una altra cosa és el tractament que en rebien, segons el seu estament. Per tant, el volum d'encausats per sodomia que reproduïx aquest capítol no pot ésser, a priori, representatiu de cap col·lectivitat.

Els processos inquisitorials sovint són abundants, tant en descripcions personals –atenent al fet que els testimonis havien de descriure els acusats o altres testimonis que pogueren aportar més proves–, com en descripcions de les reconstruccions dels fets ocorreguts. D'aquesta manera, podem llegir, a tall d'exemple, aquest fragment de la causa contra Climent Soler [101], entre els anys 1581 i 1582: «[...] uno de los testigos dize que le quitó el reo una veta con que llevava prendidos los çarahuelles, y se le hechó encima como se los tuvo baxos, y le puso el miembro dentro del rabo, y apretó con él, y le mojó allí con su simiente; y que le avía dicho que no diesse bozes porque les oyría su muger, que estava cerca». O aquest altre cas, del 1638, contra Pere Josep Viver [208], on un dels testimonis afirma que «estando doce passos lexos de donde estava el dicho Viver, vió que debaxo del dicho Viver estava también un mochacho boca a tierra [...] y también vió que el dicho Viver se levantó de rodillas, y a la que se levantó, vió el miembro al dicho Viver fuera de las calças, las quales tenia atadas [...] y empeçó a hoderle por el culo, haziendo grandes meneos del nalgatorio, apretando de piés».

Ara bé, no només els homes eres susceptibles d'ésser acusats de sodomia. Les dones tampoc no hi estaven fora de tota sospita. En aquest mateix sentit, l'any 1730, el tribunal de la Inquisició de Barcelona acusava Victòria Roca [248], muller d'Antoni Roca, soldat d'infanteria, del delictes de sodomia. En efecte, l'acusació del delictes de sodomia podia recaure sobre totes aquelles persones que realitzaren actes sexuals «contra natura».

El capítol sisè de *Sodomites Catalans*, està dedicat a l'anàlisi de dades, tant quantitatives, com de procedència, edats, oficis o de les penes imposades. Ara bé, aquestes dades no poden convertir-se en una hipotètica estadística perquè aquest volum recopila aquells casos que s'han conservat i, en aquest sentit, és fruit de l'atzar i els capricis del pas del temps i, per tant, com diu l'autor, «les estadístiques que es podrien elaborar a partir dels casos exposats manquen de valor».

Pel que fa al capítol setè, «Anàlisi de comportaments», l'autor analitza aquells elements que tenen més a veure amb els comportaments que no amb xifres i dades. En aquest apartat s'explica detalladament com era un procés inquisitorial per sodomia, iniciat per una denúncia formal –perquè, al contrari que amb l'heretgia, la Inquisició no perseguia d'ofici la sodomia, sinó que actuava sempre arran d'una denúncia– i com els inquisidors detenien, jutjaven i condemnaven els sodomites de manera estricta, aferrant-se sempre a un guió habitual d'aquests casos. Per tal de formular la sentència calien proves de la consumació i, per això mateix, els inquisidors estudiaven la credibilitat de cada testimoni i proposaven exàmens pericials per comprovar si hi havia hagut penetració anal. Si, amb tot, decidien que els acusats no havien declarat tota la veritat, podien aplicar el turment com a mètode probatori. En aquest capítol podem resseguir els comportaments típics, tant dels jutges com dels reus, al llarg dels processos contra practicants de sodomia; però també, de la mà de l'autor del llibre podem tractar de copsar la manera de viure i de pensar d'aquest col·lectiu perseguit; i, finalment, constatar que el fenomen homosexual sempre ha estat quelcom universal, mai circuit a determinats llocs, estaments, o condicions de cap mena.

El llibre finalitza amb l'apartat de bibliografia i notes, seguit de l'índex geogràfic. Potser podríem demanar que el sistema de notes hagués estat a peu de pàgina, per tal de no perdre fil i haver de visitar el final del llibre cada cop; però, no obstant, en aquest cas, i tal com hi està estructurat l'apartat de notes, val a dir que esdevé una eina fonamental per a l'estudiós –no tant com per aquell qui llegeix l'obra sense cap altra pretensió que gaudir llegint-la–, en tant que disposa en un sol lloc de la informació bibliogràfica i arxivística precisa sobre cada cas, procés, tribunal, llibres de relacions de causes, etc. Sobra dir, també, que l'índex geogràfic esdevé igualment una importantíssima eina a tal efecte i en resulta el colofó perfecte per a una obra de cabdal importància fruit –tal com déiem a l'inici– de la dura i pacient tasca de l'investigador Jaume Riera i Sans que, una vegada més, mostra la seua erudició i el seu gran coneixement d'arxius i de fonts útils per a la nostra història i, més en concret, en aquest cas, de documents ben desconeguts que afectaren un col·lectiu humà concret però que són reflex d'una mentalitat repressora i, per fortuna, en bona mesura superada.